

Patryk Pleskot

Bonn – Warszawa – „Solidarność”. Dyplomacja RFN wobec PRL i „Solidarności” (styczeń–wrzesień 1989 roku)

Pamięć i Sprawiedliwość 10/2 (18), 179-195

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bonn – Warszawa – „Solidarność”. Dyplomacja RFN wobec PRL i „Solidarności” (styczeń–wrzesień 1989 roku)

Powstanie NSZZ „Solidarność” nie wpłynęło znacząco na całokształt relacji pomiędzy Polską i Niemcami Zachodnimi. Przez całe lata osiemdziesiąte dyplomaci obu państw wciąż borykali się z problemami istniejącymi dłużej przed pojawieniem się w PRL masowej opozycji.

Polska nie była dla RFN najważniejszym punktem w relacjach z blokiem wschodnim. Z oczywistych względów absolutnie priorytetowe były stosunki z NRD. Dla Bonn najważniejszymi wątkami w kontaktach z Warszawą w latach osiemdziesiątych stała się problematyka wojennego dziedzictwa, granic, niemieckiej mniejszości w PRL oraz stosunków gospodarczych, głównie w kontekście polskiego zadłużenia¹. Podobnie jak inne państwa, RFN kształtowała swą strategię pod kątem własnych interesów i korzyści². Z kolei polskie MSZ w latach osiemdziesiątych, tak jak i w poprzednich dekadach, ostro protestowało przeciwko „rewizjonistycznym” niemieckim atlasom historycznym i działalności niemieckich ziomkostw. Żądało uznania granicy zachodniej i wypłaty odszkodowań dla ofiar nazizmu³. Nawet po powstaniu „Solidarności” i wprowadzeniu stanu wojennego niemieckie reakcje na represje wobec polskiej opozycji były dla władz PRL dopiero drugą po sprawie granic przeszkodą w obustronnych stosunkach⁴. Gdy dodamy do tego kwestię zwiększenia liczby eurorakiet⁵ na terenie RFN w ramach kolejnej fazy wyścigu zbrojeń, aktualną

¹ D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung 1982–1991*, Bonn 1993, s. 43.

² D. Bingen, *Kontinuität und Wandel. Die Bonner Polenpolitik von den Anfangsjahren bis zum Freundschaftsvertrag von 1991* [w:] *Erlebte Nachbarschaft. Aspekte der deutsch-polnischen Beziehungen im 20. Jahrhundert*, red. J.P. Barbian, M. Zybur, Wiesbaden 1999, s. 52.

³ K. Malinowski, *Innere und äussere Faktoren des Umbruchs in den polnisch-deutschen Beziehungen* [w:] *Deutsche und Polen auf dem Weg zu einer partnerschaftlichen Nachbarschaft 1989–1998: Versuch einer Bilanz. Konferenzmaterialien*, red. D. Bingen, K. Malinowski, Köln 1999, s. 11.

⁴ D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 45.

⁵ Eurorakiety – potoczna nazwa rakiet krótkiego i średniego zasięgu, rozmieszczonych według wytycznych NATO w Europie (głównie w RFN).

przez całą dekadę lat osiemdziesiątych⁶ – otrzymamy bardzo skomplikowany i wielopłaszczyznowy obraz relacji polsko-niemieckich.

Przyjęte w artykule ramy chronologiczne są dość arbitralne i obejmują jedynie pierwszy etap polskiej transformacji ustrojowej okresu 1989–1991. O wyborze takich dat granicznych zadecydowały nie tylko ograniczone rozmiary niniejszego tekstu, lecz także względy merytoryczne: autor postawił sobie za cel nie tyle opis samych politycznych stosunków polsko-niemieckich, które w fazę prawdziwej i szybkiej ewolucji wkroczyły w zasadzie dopiero w listopadzie 1989 r., ile przyjrzenie się tym stosunkom przez pryzmat „Solidarności”. Związek w ciągu zaledwie kilku miesięcy przekształcił się bowiem z nielegalnej organizacji opozycyjnej w środowisko polityczne współdecydujące o losach Polski. To właśnie ta ewolucja – od styczniowej decyzji władz o rozpoczęciu obrad Okrągłego Stołu po zaprzysiężenie rządu Tadeusza Mazowieckiego 12 września – jest przedmiotem poniższej analizy.

Ważnym etapem rozwoju obustronnych stosunków była wizyta (nieoficjalna) premiera Mieczysława Rakowskiego w RFN w dniach 20–23 stycznia 1989 r. z okazji 75. rocznicy urodzin Willy’ego Brandta⁷. Obie strony liczyły na postęp w relacjach – Rakowski już miesiąc wcześniej wyraził chęć ich poprawy⁸. Styczniowa podróż nie przyniosła co prawda wielu wymiernych skutków w postaci konkretnych umów czy decyzji, ale na pewno miała duże znaczenie prestiżowo-psychologiczne, co podkreślał polski wywiad⁹. Obie strony zgodziły się też wspólnie pracować nad najważniejszymi problemami: prawami mniejszości niemieckiej, wymianą młodzieżową, współpracą naukowo-kulturalną i oraz kredytami dla PRL¹⁰. „Polska potrzebuje pieniędzy” – bez ogródek komentowała prasa, analizując postawę Rakowskiego¹¹. Kohl przekonywał przy tym, że z „wielką uwagą” przyjął postanowienie o rozpoczęciu obrad Okrągłego Stołu¹². *Iunctim* między udzieleniem kredytów a liberalizacją polityczną, charakterystyczne dla dyplomacji większości państw Zachodu, było tu dobrze widoczne¹³.

Ważnym rezultatem wizyty było powołanie osobistych pełnomocników przy kanclerzu i premierze ds. opracowania polsko-niemieckich porozumień. Zostali

⁶ K. Malinowski, *Innere und äussere Faktoren...*, s. 10.

⁷ D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej wobec Polski. Od Adenauera do Kohla 1949–1991*, Kraków 1997, s. 230.

⁸ Archiv für Christlich-Demokratische Politik der Konrad Adenauer Stiftung [dalej: AfCDP], 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1987–1989, Bonn hofft bei Rakowski-Besuch auf Bewegung im Verhältnis zu Polen, 2 I 1989 r., b.p.; D. Bingen, *Die deutsch-polnischen Beziehungen nach 1945*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, 2005, nr 5–6, s. 13; D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 71.

⁹ AIPN, 1585/3901, Meldunek dotyczący zachodniemieckich ocen związanych z wizytą premiera Mieczysława Rakowskiego, 28 I 1989 r., k. 35–37.

¹⁰ D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 71.

¹¹ *Rakowski: Guter Wille allein genügt nicht*. „Polen braucht Geld”, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 24 I 1989.

¹² AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1987–1989, Komunikat prasowy Wydziału Prasy i Informacji rządu federalnego, 19 I 1989 r., b.p.

¹³ Zob. AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Vor „Durchbruch” wird zwischen Warschau und Bonn noch hart gepokert, 23 I 1989 r., b.p.

nimi Ernest Kucza, kierownik Wydziału Zagranicznego KC PZPR i Horst Teltschik, kierownik Wydziału ds. Polityki Zagranicznej Federalnego Urzędu Kanclerskiego¹⁴. Jednym z owoców misji Rakowskiego było pierwsze konkretne przygotowanie gruntu pod przyszłą wizytę kanclerza Kohla w Polsce, do której doszło dopiero w listopadzie 1989 r.¹⁵ Zaproponowano też przyjazd prezydenta Richarda von Weizsäckera na obchody rocznicy II wojny światowej (nie doszedł do skutku, m.in. wskutek krytyki w szeregach chadeków)¹⁶. Z tych powodów rzecznik polskiego MSZ Stefan Staniszewski określił misję Rakowskiego jako „ważny impuls” do polepszenia stosunków bilateralnych¹⁷. Wydaje się, że od przełomu 1988 i 1989 r. – wobec przyspieszenia przygotowań do Okrągłego Stołu – Bonn zdecydowało się na intensyfikację negocjacji z Polską¹⁸. RFN była gotowa na ustępstwa – przełom był blisko. Rola „Solidarności” w tej ewolucji wydaje się bardzo ważna: nawet polska ambasada informowała, że zdaniem szefa zachodnioniemieckiego MSZ Hansa-Dietricha Genschera poparcie Wałęsy dla rozwoju relacji PRL–RFN, wyrażone w trakcie rozmowy w Paryżu, przyspieszyło zmiany w dyplomacji RFN¹⁹.

Misja Rakowskiego była istotna także dlatego, że zbiegła się z zakończeniem obrad X Plenum KC. Niemieckie reakcje na wyniki ich były – tak jak wszędzie na Zachodzie – pozytywne. Podkreślano zwłaszcza podjęcie decyzji w sprawie pluralizmu politycznego i związkowego oraz warunkowej reaktywacji „Solidarności”. Obawiano się przy tym podziałów w PZPR, a także radykalizacji „Solidarności”, której – zdaniem niektórych komentatorów zachodnioniemieckich – brakowało programu pozytywnego. Pesymistycznie patrzono też na sytuację gospodarczą kraju. Mimo to Hans-Dietrich Genscher wyraźnie sugerował, że realizowana demokratyzacja nie mogła nie znaleźć odbicia w obustronnych stosunkach²⁰. Czekano zatem na postępy reform jako na warunek rozwoju relacji. W tej atmosferze w lutym, w kontekście Okrągłego Stołu, odbyło się pierwsze poufne posiedzenie pełnomocników szefów rządów²¹. Nie przyniosło ono jednak rozstrzygnięcia spornych kwestii, choć podjęto decyzje

¹⁴ D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 234.

¹⁵ AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Kohl und Rakowski setzen Beauftragte ein – Kanzler will 1989 nach Warschau, 20 I 1989 r., b.p.; AIPN, 1585/3901, Meldunek dotyczący zachodnioniemieckich ocen związanych z wizytą premiera Mieczysława Rakowskiego, 28 I 1989 r., k. 35–37.

¹⁶ K. Dreher, *Weizsäcker soll nicht am 1. September fahren*, „Süddeutsche Zeitung”, 26 I 1989; AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Weizsäcker am 1. September nach Warschau?, 21 I 1989 r., b.p. Zwracano przy tym uwagę, że prezydent brał udział w kampanii wrześniowej jako żołnierz Wehrmachtu.

¹⁷ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1987–1989, Warschau mit Ergebnissen des Rakowski-Besuchs zufrieden, 26 I 1989 r., b.p.

¹⁸ H. Teltschik, *Die Bundesrepublik Deutschland und Polen: eine schwierige Nachbarschaft im Herzen Europas*, „Aussenpolitik” 1990, nr 1, s. 7; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 37/p/III – 1988 r., Szyfrogram nr 3804/IV z Kolonii, 6 XII 1988 r., k. 940–939.

¹⁹ AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 37/p/III – 1988 r., Szyfrogram nr 4135/IV z Kolonii, 12 XII 1988 r., k. 961–960.

²⁰ *Ibidem*, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 1179/I z Kolonii, 24 I 1989 r., k. 51–50; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 1451/I z Kolonii, 28 I 1989 r., k. 67–65.

²¹ *Ibidem*, Szyfrogram nr 1183/I z Kolonii, 24 I 1989 r., k. 53–52.

w sprawie otwarcia instytucji kultury w Polsce i w Niemczech²². 9 lutego na spotkaniu z licealistami przybyłymi z Polski Kohl ocenił fakt rozpoczęcia okrągłostołowych obrad jako „bardzo pozytywny”. Był to jego zdaniem dowód na otwarcie polityczne w Polsce, które stanowiło niezbędny warunek rozwoju gospodarczego²³.

Na szerszym forum Bonn zachowywało się bardzo powściągliwie: oficjalnie ani rząd, ani partie nie złożyły oświadczeń z okazji rozpoczęcia obrad. Tak jak wszędzie na Zachodzie, przybrano postawę wyczekującą²⁴. Jedyne rzecznik rządu federalnego Friedhelm Ost 19 lutego stwierdził, że kanclerz śledził obrady Okrągłego Stołu z „wielkim zainteresowaniem”. Liczył na kontynuację i sukces polityki dialogu. Sukces ten miał zostać osiągnięty przez uznanie „politycznego i związkowego pluralizmu”, kontynuowanie procesu odnowy i zapewnienie Polsce „politycznej i społecznej stabilizacji”. Ost określił obrady jako „historyczną szansę” m.in. na zacieśnienie relacji z Zachodem. Z urzędowym optymizmem zakładał przy tym, że zmiany dokonujące się w Europie Wschodniej przyczynią się do rozładowania, a nie pogłębienia konfliktów (w domyśle – spodziewał się raczej tego drugiego)²⁵.

Jednocześnie niemieckie MSZ w kontaktach z polską ambasadą w Kolonii dawało do zrozumienia, że to z inspiracji RFN europejscy ministrowie spraw zagranicznych wydali 14 lutego w Madrycie oświadczenie z zadowoleniem witające rozpoczęcie negocjacji w ramach Okrągłego Stołu²⁶. Bardziej otwarte było stanowisko Niemieckiego Zrzeszenia Związków Zawodowych (Deutscher Gewerkschaftsbund, DGB) – szef jego wydziału zagranicznego, Erwin Kristoffersen, gościł w Polsce w lutym, odbywając wiele rozmów z działaczami i doradcami „Solidarności”, ale też z OPZZ. Zaproponował przy tym Lechowi Wałęsie przyjazd w kwietniu do Trewiru na zaproszenie Akademii Katolickiej, ale z powodu ustalonego na ten miesiąc terminu wyborów szef „Solidarności” w marcu zrezygnował z wyjazdu. DGB nie ustawała jednak w próbach zaproszenia Wałęsy (np. przy okazji obchodów wybuchu II wojny światowej)²⁷.

Między 28 lutego a 2 marca w Polsce przebywał wpływowy działacz SPD, Hans Koschnick. Jednym z celów wizyty było przygotowanie gruntu pod przyjazd Helmuta Kohla do Polski (mimo że Koschnick należał do partii opozycyjnej!). Niemiecki polityk oświadczył, że wizyta byłaby możliwa w maju. Termin ten okazał się jednak nierealny z racji wagi nierozwiązanych obustronnych problemów i braku konkretnych planów pomocy finansowej dla Polski. Równoległe do wizyty trwały demonstracje studenckie w Krakowie. Koschnick sugerował udział w tych manifestacjach NRD-owskich służb specjalnych. Wiadomość tę

²² Zob. np. *ibidem*, Szyfrogram nr 3019/I z Kolonii, 27 II 1989 r., k. 161–160.

²³ *Ibidem*, Szyfrogram nr 2240/I z Kolonii, 10 II 1989 r., k. 108–107.

²⁴ *Ibidem*, Szyfrogram nr 2353/I z Kolonii, 13 II 1989 r., k. 114–113.

²⁵ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1987–1989, Komunikat prasowy Wydziału Prasy i Informacji rządu federalnego, 19 II 1989 r., b.p.

²⁶ AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 2569/I z Kolonii, 17 II 1989 r., k. 125–124.

²⁷ *Ibidem*, Szyfrogram nr 4264/I z Kolonii, 21 III 1989 r., k. 263.

miała przekazać CIA, a o sprawie dowiedział się polski wywiad²⁸. Jak widać, burzliwe wydarzenia 1989 r. w Polsce budziły zainteresowanie służb specjalnych wielu państw.

Przez cały okres obrad Okrągłego Stołu strona polska naciskała na przyspieszenie decyzji finansowych, strona niemiecka zaś, dostrzegając impas polskiej gospodarki i brak radykalnych prób jej uzdrowienia, starała się unikać wiążących deklaracji. Jeśli dodać do tego przedłużanie się okrągłostołowych negocjacji i ogólną atmosferę wyczekiwania, otrzymamy obraz kolejnego przejściowego impasu w obustronnych relacjach, którego nie mogły przełamać takie wydarzenia, jak III Forum Młodzieży PRL–RFN w Loccum 18–21 marca 1989 r.²⁹ Impas ten miał wpływ na ciągłe odraczanie podróży Kohla do Warszawy. Strona polska od początku żądała, by Bonn odeszło od uzależniania decyzji o przyznaniu kredytów od umowy z Klubem Paryskim (organizacją zrzeszającą wierzycieli PRL), a na to Kohl nie mógł się zgodzić. Duże znaczenie miały też kwestie polityczne i geopolityczne – Bonn upominało się o prawa dla „Solidarności”, Warszawa zaś domagała się spektakularnego gestu w sprawie polskiej granicy zachodniej, co było trudne do przełknięcia dla społeczeństwa niemieckiego i sporej części polityków³⁰. W związku z tym jeszcze w lutym pojawiły się pierwsze plany przeniesienia wizyty na lipiec lub sierpień, po podróży Gorbaczowa do RFN, przewidzianej na czerwiec. Co prawda rzecznik prasowy niemieckiego rządu dementował te pogłoski i zapewniał, że Kohl chce przełomu w stosunkach z Polską oraz jest pełen „życzliwej sympatii” dla obrad Okrągłego Stołu (od których wyniku uzależniano rozwój kontaktów), ale wątpliwości pozostały. Szczególnie że obie strony widziały trudności w dyplomatyczno-gospodarczych rokowaniach prowadzonych przez pełnomocników³¹.

6 kwietnia, równoległe do finalnych obrad Okrągłego Stołu, doszło w Paryżu do spotkania francuskiego prezydenta François Mitteranda z Kohlem, poświęconego sprawom europejskim, w tym relacjom Wschód–Zachód. Polscy dyplomaci usilnie próbowali się dowiedzieć, czy politycy rozmawiali o Polsce i czy coś odnośnie do niej ustalili, zwłaszcza w sprawie pomocy finansowej. Komunikat ogłoszony przez obu przywódców był lakoniczny. Ograniczał się do obietnic pomocy finansowej, wyrazów sympatii i poparcia dla polskiego eksperymentu – czekano jednak na jego wynik, przy czym doceniono znaczenie rozmów rządu z Wałęsą i „Solidarnością”, stanowiących jednak tylko „pierwszy prawdziwy krok na długiej drodze”³². Przywódcy obiecali wydać wspólne oświadczenie w sprawach Polski na kolejnym spotkaniu w Paryżu (17–19 kwietnia), a jego

²⁸ AIPN, MSW 0449/10, t. 7, Notatka informacyjna dotycząca wizyty Hansa Koschnicka w Polsce, 2 III 1989 r., k. 12.

²⁹ *Ibidem*, Szyfrogram nr 4349/I z Kolonii, 22 III 1989 r., k. 268.

³⁰ D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 81; zob. też np. AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 448/I z Kolonii, 10 I 1989 r., k. 16–14; *ibidem*, Szyfrogram nr 1215/I z Kolonii, 25 I 1989 r., k. 55–54.

³¹ AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 3048/I z Kolonii, 28 II 1989 r., k. 164; *ibidem*, Szyfrogram nr 3142/I z Kolonii, 28 II 1989 r., k. 168–167.

³² AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1987–1989, Kohl und Mitterand einig in europäischen Grundsatzfragen, 4 IV 1989 r., b.p.; *ibidem*, Kohl und Mitterand begrüßen Polen-Vereinbarungen, 6 VI 1989 r., b.p.

treść uzależniali od rezultatu obrad Okrągłego Stołu. Również ten komunikat nie przyniósł jednak żadnych konkretów. Oba państwa zachowały wyczekującą postawę, choć wyraźniej obiecywano przyspieszenie rozwiązania problemu polskiego zadłużenia w Klubie Paryskim, co rzeczywiście wkrótce nastąpiło³³. W związku z tymi dwoma oświadczeniami strona polska przeczuwała, że najbardziej interesującą ją sprawy finansowe posunęły się do przodu. Sugerowano, że to raczej nie Paryż wstrzymywał podjęcie decyzji, a Bonn, co wobec opisywanego impasu brzmi wiarygodnie³⁴.

Również 6 kwietnia oświadczenie w sprawie zakończenia obrad Okrągłego Stołu sformułował członek kierownictwa CDU Volker Rühle, mówiąc o „historycznym przełomie” i szacunku zarówno dla strony rządowej, jak i dla „Solidarności”. Zaznaczył, że Zachód powinien ośmielać Polaków do dalszych przekształceń, m.in. przez współpracę gospodarczą i kulturalną. Była to pośrednia i niejasna jeszcze zapowiedź zmian w polityce kredytowej. Do udzielenia Polsce konkretnej pomocy finansowej nawoływała za to SPD, a nawet FDP, dla których okrągłostołowy kompromis również oznaczał „przełomowy krok” na drodze do demokratyzacji³⁵. Dalej posunęli się Zieloni, którzy wysłali telegramy gratulacyjne bezpośrednio do Wałęsy, Mazowieckiego, Geremka, Michnika, Kuronia i „przyjaciół z »Solidarności«”³⁶. W tym czasie w Polsce przebywał Horst Teltschik, który prowadził kolejną rundę negocjacji z Ernestem Kuczą. Strona polska liczyła, że przedstawi on konkretną propozycję finansową w perspektywie wizyty Kohla. Nic takiego się nie stało, choć jeszcze 6 kwietnia urząd kanclerski sugerował „połowę lata” jako możliwy termin podróży³⁷. Oznaczało to konieczność kolejnej rundy negocjacji i w rezultacie było jeszcze jedną przyczyną przełożenia misji kanclerza i poprzedzającej ją wyprawy szefa MSZ Tadeusza Olechowskiego do Bonn³⁸.

Mimo to, jak wynika z powyższych reakcji, stosunek dyplomacji zachodniemieckiej do kompromisu w Polsce był, rzecz jasna, pozytywny. Ogólnie zdawano sobie sprawę z historycznego znaczenia porozumienia. Chwalono dojrzałość polityczną opozycji i władz. Liczono na pełną realizację umowy i rozwój demokratyzacji PRL, który mógł implikować demokratyzację całego bloku wschodniego. Czołowi niemieccy decydenci, deklarując wolę poparcia procesu reform politycznych i gospodarczych w Polsce oraz chęć zmiany polityki Zachodu względem PRL (głównie w zakresie pomocy gospodarczej), zgodnie

³³ Zob. AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 730/II z Kolonii, 13 IV 1989 r., k. 317.

³⁴ *Ibidem*, Depesze przychodzące – Paryż, 24/91, w. 17, Szyfrogram nr 785/II z Paryża, 14 IV 1989 r., k. 259; *ibidem*, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 235/II z Kolonii, 5 IV 1989 r., k. 298–296.

³⁵ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1987–1989, Rühle spricht von „historischem Einschnitt”, 6 IV 1989 r., b.p.

³⁶ *Ibidem*, Komunikat prasowy sekcji prasowej frakcji parlamentarnej Zielonych, 7 IV 1989 r., b.p.

³⁷ AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Teltschik sprach mit Rakowski, 7 IV 1989 r., b.p.; AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1987–1989, Ost rechnet mit Polen-Besuch Kohls „Mitte dieses Sommers”, 6 IV 1989 r., b.p.

³⁸ AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 235/II z Kolonii, 5 IV 1989 r., k. 298–296; *ibidem*, Szyfrogram nr 601/II z Kolonii, 12 IV 1989 r., k. 314–313.

z opisaną praktyką nie wychodzili jednak poza ustne deklaracje³⁹. Z inicjatywy partii Zielonych 19 kwietnia odbyła się w Bundestagu debata w sprawie stosunków z Polską. Tutaj również zabrakło konkretów, choć wszystkie partie wyraziły pragnienie wsparcia procesu reform w Polsce i odblokowanie kredytów. Nie zabrakło też głosów o konieczności przyznania praw mniejszości niemieckiej⁴⁰. Co znamienne, dokładnie w dniu zakończenia obrad RFN wprowadziła restrykcje wizowe dla obywateli polskich w związku z masową falą emigracji, rozróżniając m.in. „zwykłych” Polaków od Polaków pochodzenia niemieckiego. Nowe prawo wzbudziło ostre protesty MSZ⁴¹.

W czasie krótkiej, acz gorącej kampanii wyborczej przedmiotem zainteresowania dyplomacji polskiej i zachodniemieckiej wciąż była przede wszystkim podróż Kohla i negocjacje gospodarcze. Kontakty handlowo-ekonomiczne Polski z RFN były zapewne w porównaniu z kontaktami z innymi państwami zachodnimi intensywne, zawierano też liczne umowy cząstkowe⁴², ale brakowało ogólnego planu pomocowego. RFN nie zamierzała wychodzić przed inne państwa EWG i NATO. W tym czasie doszło też do perturbacji wewnątrz chaddecko-liberalnej koalicji rządzącej i do zmian w rządzie, które dodatkowo spowodowały ewolucję polityki wobec Polski⁴³.

W połowie kwietnia na wzmiankowane zaproszenie Akademii Katolickiej „*tournée*” po RFN – w zastępstwie Wałęsy – odbył Wojciech Jankowski. Rozmawiał m.in. z kierownictwem Bundestagu i kilkoma ministrami, a także z Teltschikiem. Jak wynika z relacji polskiej ambasady, Jankowski podkreślał zasługi „Solidarności” i Wałęsy w doprowadzeniu do okrągłostołowego porozumienia, a także obarczał władze winą za kryzys gospodarczy i krytykował ustrój komunistyczny. Zgodnie jednak z linią polityczną krytykowanych przez siebie władz wskazywał na konieczność udzielenia przez Zachód pomocy gospodarczej, bez której Polska nie była w stanie wydobyć się z zapaści⁴⁴. Bardziej powściągliwie wypowiadał się pod koniec kwietnia Wałęsa w wywiadzie dla „Die Welt”, w którym unikał atakowania rządu i OPZZ, wzywając do pomocy finansowej⁴⁵. Jak widać, wizja gospodarczego krachu państwa w pewien sposób jednoczyła komunistów i opozycję.

Pomoc jednak nie nadchodziła. Budziło to irytację polskiej ambasady w Kolonii, która zauważała, że RFN została wyprzedzona w koncyliacyjnej polityce przez Francję i nawet USA, które w przeciwieństwie do Bonn nie oczekiwały w zamian za pomoc konkretnych świadczeń i gestów (nazewnictwo,

³⁹ *Ibidem*, Szyfrogram nr 620/II z Kolonii, 12 IV 1989 r., k. 316–315.

⁴⁰ B. Conrad, *Bonn will Reformprozess in Polen unterstützen*, „Die Welt”, 20 IV 1989; D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 236; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 1199/II z Kolonii, 20 IV 1989 r., k. 349–348.

⁴¹ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1987–1989, Viele Antragsteller mussten umkehren, 19 IV 1989 r., b.p.; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 341/II z Kolonii, 6 IV 1989 r., k. 300–299; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 572/II z Kolonii, 11 IV 1989 r., k. 310–309.

⁴² Zob. np. AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 774/II z Kolonii, 13 IV 1989 r., k. 322.

⁴³ *Ibidem*, Szyfrogram nr 857/II z Kolonii, 14 IV 1989 r., k. 329–328.

⁴⁴ *Ibidem*, Szyfrogram nr 1192/II z Kolonii, 20 IV 1989 r., k. 344.

⁴⁵ *Ibidem*, Szyfrogram nr 1231/II z Kolonii, 20 IV 1989 r., k. 351.

mniejszość niemiecka itp.). Ambasada sugerowała wykorzystanie tego argumentu w ciągnących się, skomplikowanych dwustronnych negocjacjach⁴⁶. Do ich przyspieszenia nie przyczyniły się m.in. wizyta delegacji sejmowej w Bonn w końcu kwietnia, równoległa wizyta delegacji SPD na zjeździe SD w Warszawie, następująca po niej misja lidera liberalnej FDP Otto Grafa Lambsdorffa (rozmawiał m.in. z premierem Rakowskim) czy też kolejna (piąta) runda rokowań Kucza–Teltschik, prowadzona w maju, a poprzedzona specjalnym listem Mieczysława Rakowskiego do Helmuta Kohla, w którym premier po prostu domagał się pieniędzy. Z powodu tych niepowodzeń strona polska odkładała podróż ministra Olechowskiego⁴⁷.

W dostępnych materiałach źródłowych negocjacje te przysłoniły problematykę toczącej się kampanii wyborczej. Niektórzy deputowani Bundestagu – głównie z SPD – podejmowali akcje zbierania funduszy na kampanię „Solidarność”⁴⁸. Inicjatywy te dostrzegała prasa niemiecka⁴⁹. Wydaje się ponadto, że ambasada RFN w Warszawie, podobnie jak amerykańska, dobrze orientowała się w polskiej rzeczywistości i potrafiła przewidzieć dalszy rozwój wydarzeń. Jak donosił ambasador PRL w Kolonii Ryszard Karski, niemiecka placówka spodziewała się, że „Solidarność” mogła zdobyć ok. 70–80 proc. miejsc w Senacie, a po wyborach ZSL i SD będą szukać współpracy z ekipą Wałęsy. Dlatego też Bonn nadal wstrzymywało się z przełomowymi decyzjami w sprawach polskich⁵⁰. Tuż przed wyborami, 23 maja, w Warszawie gościł były prezydent RFN Walter Scheel, wygłaszając na Uniwersytecie Warszawskim przemówienie z okazji 40. rocznicy uchwalenia zachodnioniemieckiej ustawy zasadniczej⁵¹. Tego samego dnia NZS UW rozpoczął na uczelni strajk okupacyjny z powodu odmowy rejestracji związku.

Niemieckie reakcje na zaskakujące wyniki wyborów – tak jak i w innych krajach – nie były jednoznaczne. W Bonn doceniano postęp na drodze demokracji, ale wyrażano obawy o przyszłość reform gospodarczych w obliczu klęski władz⁵². SPD, mówiąc ostrożnie o „nowych szansach na lepszą przyszłość”, podkreślała konieczność ścisłej współpracy komunistów z „Solidarnością”, stanowiącej zdaniem socjalistów warunek „stabilnej demokracji w Polsce”⁵³.

⁴⁶ *Ibidem*, Szyfrogram nr 1353/II z Kolonii, 23 IV 1989 r., k. 363–362.

⁴⁷ *Ibidem*, Szyfrogram nr 1524/II z Kolonii, 26 IV 1989 r., k. 376–375; *ibidem*, Szyfrogram nr 1640/II z Kolonii, 28 IV 1989 r., k. 399–398; *ibidem*, Szyfrogram nr 2031/II z Kolonii, 5 V 1989 r., k. 427–425; *ibidem*, Szyfrogram nr 1864/II z Kolonii, 3 V 1989 r., k. 418; *ibidem*, Szyfrogram nr 2663/II z Kolonii, 18 V 1989 r., k. 488–486; *ibidem*, Szyfrogram nr 4056/II z Kolonii, 14 VI 1989 r., k. 591.

⁴⁸ *Ibidem*, Szyfrogram nr 2644/II z Kolonii, 18 V 1989 r., k. 485; *ibidem*, Szyfrogram nr 4207/II z Kolonii, 16 VI 1989 r., k. 606.

⁴⁹ Zob. np. *Hilfsaktion für „Solidarność”*, „Die Welt”, 18 V 1989.

⁵⁰ AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 2918/II z Kolonii, 23 V 1989 r., k. 498–496.

⁵¹ Przemówienie Waltera Scheela na Uniwersytecie Warszawskim, 23 V 1989 r. [w:] *Bonn–Warschau 1945–1991. Die deutsch-polnischen Beziehungen Analyse und Dokumentation*, red. H.A. Jacobsen, M. Tomala, Köln 1992, s. 462–463.

⁵² AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 3973/II z Kolonii, 12 VI 1989 r., k. 588–587.

⁵³ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989, Komunikat serwisu prasowego SPD, 6 VI 1989 r., b.p.

Rząd i parlament ze swej strony wyrażały „zadowolenie” z wyników wyborów⁵⁴. Michaela Geiger, rzeczniczka frakcji parlamentarnej CDU/CSU, oceniła rezultaty głosowania jako „klarowne opowiedzenie się polskiego narodu za większą demokracją, praworządnością i otwartością”. Gratulowała zwycięstwa „Solidarności”, którą – jak podkreśliła – socjaliści uznawali „od dwóch lat za martwą”. Pochwaliła jednak również PRL-owski *establishment* za zaakceptowanie wyników. Zwróciła też uwagę na trudną sytuację polityczną: opozycja nie miała władzy, a komuniści – większości (w znaczeniu poparcia społecznego). „Polski projekt reform wkroczył zatem w nową, skomplikowaną fazę” – konkludowała, licząc, że będzie on kontynuowany⁵⁵.

Tuż po wyborach na szóstą rundę negocjacji nad Wisłę przybył Horst Teltchik. 6 czerwca po raz pierwszy złożył konkretną ofertę finansową. Minister Olechowski propozycje niemieckiego dyplomaty uznał jednak za niezadowolające, co pogłębiło impas⁵⁶. I chociaż rzecznik rządu zachodnioniemieckiego określił wyborczy rezultat „Solidarności” jako „niebywały sukces, który wpłynie na dalszy rozwój procesu demokratyzacji”⁵⁷ i „wzniesła nadzieje na dalszy rozwój relacji niemiecko-polskich”⁵⁸, to polskie wybory w rzeczywistości usztywniły stanowisko RFN – także w sprawach kredytowych. Mimo to 13 czerwca gabinet Genschera zaproponował Olechowskiemu przyjazd (o charakterze nieoficjalnym) do Ebenhausen z okazji międzynarodowej konferencji rozbrojeniowej⁵⁹. Polski minister ostatecznie zaproszenia nie przyjął, co dobrze pokazywało nie najlepszą atmosferę obustronnych kontaktów, za którą winę ponosiła głównie strona polska. Bonn próbowało tuż po wyborach aktywizować bilateralne relacje, o czym świadczyły ogólne deklaracje Genschera o szybkiej pomocy finansowej dla PRL i obietnice szybkiego (już w lipcu) przyjazdu Kohla, a także Weizsäckera⁶⁰. Niepewność sytuacji w Polsce i hamujące zapędy Kohla głosy niektórych chadeków nie pozwalały na realizację tych zapowiedzi⁶¹.

Obie strony przywiązywały dużą wagę do kolejnej, siódmej już rundy rozmów Teltchik–Kucza, przewidzianej na koniec czerwca w Bonn, a więc po drugiej turze wyborów i wizycie Mitteranda w Polsce. Zamierzano wreszcie ustalić konkretny termin podróży Kohla i skalę pomocy finansowej dla Polski⁶². Polska ambasada nie liczyła jednak na przełom. Sugerowała, że Bonn zamierza ponownie

⁵⁴ *Kohl will am 17. Juli nach Warschau*, „Süddeutsche Zeitung”, 7 VI 1989.

⁵⁵ AfCDP, 2/205/1, CDU – Polen, 1972–1991, Komunikat prasowy Michaeli Geiger, rzeczniczki frakcji parlamentarnej CDU/CSU ds. spraw międzynarodowych, dotyczący wyników wyborów w Polsce, 5 IX 1989 r., b.p.

⁵⁶ D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 236; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 3940/II z Kolonii, 12 VI 1989 r., k. 586.

⁵⁷ *Zachód o wyborach w Polsce*, „Gazeta Wyborcza”, 6 VI 1989.

⁵⁸ *Kohl will am 17. Juli nach Warschau*, „Süddeutsche Zeitung”, 7 VI 1989.

⁵⁹ AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 4056/II z Kolonii, 14 VI 1989 r., k. 591.

⁶⁰ *Kohl will am 17. Juli nach Warschau*, „Süddeutsche Zeitung”, 7 VI 1989.

⁶¹ AfCDP, 0/073-Polen-1, Allgemeines, 1989, Unsicherheit um Kanzler-Besuch in Polen, 16 VI 1989 r., b.p.

⁶² *Ibidem*, Kohls und Rakowskis Beauftragte treffen sich, 23 VI 1989 r., b.p.; AfCDP, 0/073-Polen-1, Allgemeines, 1989, Kanzleramt: Teltchik zur Unterrichtung des Haushaltsausschusses bereit, 24 VI 1989 r., b.p.

odroczyć ten termin i obarczyć stroną polską winą za brak postępu w negocjacjach⁶³. Rzeczywiście – negocjacje zakończyły się fiaskiem⁶⁴, choć Tettschik dyplomatycznie deklarował, że przygotowania do wizyty Kohla „toczą się dalej”⁶⁵. W Niemczech dostrzegano rozczarowanie strony polskiej przełożeniem podróży Kohla⁶⁶. Podkreślano, że również „Solidarność” nie była zadowolona z impasu w negocjacjach i liczyła na niemiecką pomoc finansową⁶⁷.

Cały bagaż dotychczasowych problemów – mimo błyskawicznego demonstazu reżimu komunistycznego w Polsce – dawał się jeszcze mocno we znaki. Oficjalnie 3 lipca rzecznik rządu RFN przekazał informację, że kanclerz Kohl nie przewiduje wizyty w Polsce przed jesienią. Podróż była możliwa we wrześniu (w wypadku powodzenia ósmej rundy rokowań) lub dopiero pod koniec roku⁶⁸. Pesymistycznie nastawieni byli też dziennikarze „Gazety Wyborczej”, którzy zwracali uwagę na wygórowane oczekiwania ekipy Rakowskiego (domagającej się gwarancji gotówkowych kredytów), mimo że oferta niemiecka i tak przewyższała propozycje przedstawione chociażby przez Mitteranda⁶⁹. Co ciekawe, do podróży zachęcała kanclerza zarówno koalicyjna FDP, jak i opozycyjna SPD⁷⁰. Jak podsumował niemiecki badacz Dieter Korger, zwłoka w podróży wynikała, po pierwsze, z braku porozumienia w sprawach kredytowo-zadłużeniowych, a po drugie – z niepewnej sytuacji w Polsce: trudności z wyborem prezydenta i skonstruowaniem rządu⁷¹.

Tymczasem na początku lipca w Bonn gościła na zaproszenie Fundacji Konrada Adenauera delegacja „Solidarność” na czele z Bronisławem Geremekiem. Odbił on dwugodzinną rozmowę z Kohlem, poświęconą m.in. kwestii granic⁷². Delegaci (Geremek, Zbigniew Bujak i dziennikarz „Gazety Wyborczej” Krzysztof Sliwiński) rozmawiali też z Hansem-Dietrichem Genscherem i przewodniczącą Bundestagu Ritą Süßmuth⁷³. W ten sposób nawiązane zostały oficjalne kontakty rządu federalnego z „Solidarnością”. Geremek, podobnie jak komuniści, przekonywał o konieczności uznania nienaruszalności granic i udzielenia Polsce pomocy finansowej. Spodziewał się też udziału niemieckiej

⁶³ AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 4474/II z Kolonii, 22 VI 1989 r., k. 624.

⁶⁴ *Bonn-Warschau: Oben offen*, „Der Spiegel” 1989, nr 27.

⁶⁵ AfCDP, 0/073-Polen-1, Allgemeines, 1989, Tettschik: Die Gespräche mit Polen gehen weiter, 28 VI 1989 r., b.p.

⁶⁶ AfCDP, 0/073-Polen-1, Allgemeines, 1989, Enttauschung in Polen über Verschiebung des Kohl-Besuchs, 4 VII 1989 r., b.p.

⁶⁷ *Ibidem*, Solidarität: Polenhilfe sollte Sache Europas werden, 12 VII 1989 r., b.p.

⁶⁸ *Kanclerz nie przyjedzie*, „Gazeta Wyborcza”, 4 VII 1989; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 0-98/III z Kolonii, 3 VII 1989 r., k. 652–651.

⁶⁹ G. Ziętkiewicz, *Zieloni zamiast Kohla?*, „Gazeta Wyborcza”, 28 VI 1989.

⁷⁰ *Lambsdorff drängt Kohl zur angekündigten Reise nach Polen*, „Süddeutsche Zeitung”, 5 V 1989; *Die FDP drängt den Kanzler*, „Süddeutsche Zeitung”, 22 VIII 1989; D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 82.

⁷¹ D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 82.

⁷² AfCDP, 0/073-Polen-5, Konsultationen-Besuche, 1985–1989, „Solidarität”: neue Chancen für Beziehungen, 7 VII 1989 r., b.p.; D. Bingen, *Helmut Kohls Polenpolitik...*, s. 30; *Szczebel rządowy?*, „Gazeta Wyborcza”, 6 VII 1989.

⁷³ AfCDP, 0/073-Polen-5, Konsultationen-Besuche, 1985–1989, „Solidarität” – Delegation in Bonn – Kohl: keine Grenzdiskussion, 6 VII 1989 r., b.p.

delegacji w obchodach rocznicy II wojny światowej. Jednak nawet wobec gości z NSZZ „Solidarność” kanclerz nie wypowiadał się konkretnie, choć – jak się wydaje – mieli oni większą siłę przekonywania niż polski MSZ⁷⁴. Niemniej zmiany były już bardzo blisko. 14 lipca podczas wizyty w Paryżu Kohl mówił o europejskiej pomocy dla Polski i Węgier⁷⁵. Niewiele później, na szczycie G-7, najważniejsze państwa zachodnie zdecydowały się wreszcie na finansowe wsparcie bankrutującej PRL. Decyzja ta musiała odbić się na stosunkach polsko-niemieckich. Mimo to przygotowania do ósmej tury negocjacji przeciągały się, m.in. z powodu kolejnych kontrowersji w sprawie polskiej granicy zachodniej i kryzysu politycznego w Polsce z przełomu lipca i sierpnia⁷⁶.

Sejmowe przepychanki były jednym z licznych czynników hamujących przygotowania do wizyty kanclerza Helmuta Kohla w Polsce oraz do rokowań prowadzonych przez Teltschika i następcę Kuczy, katolickiego działacza Mieczysława Pszona, w ramach ósmej tury rozmów⁷⁷. Szybko następujące po sobie wydarzenia w Polsce śledzono z dużą uwagą. Chwilowemu uspokojeniu na początku sierpnia (po wyborze gen. Jaruzelskiego na prezydenta i gen. Kiszczaka na premiera) towarzyszyło narastające poczucie nietrwałości sytuacji. O ile na początku miesiąca Kohl zapewniał, że RFN pragnie wspomagać proces reform w Polsce⁷⁸, o tyle dwa tygodnie później, gdy misja Kiszczaka okazała się nieskuteczna, przekonywał, że przyjedzie do Polski dopiero po powstaniu stabilnego rządu⁷⁹. W istocie obawiano się, że dynamika zmian może spowodować odejście od ustaleń Okrągłego Stołu. Zauważano, że „Solidarność” – przy całej sympatii dla niej – brakowało wyraźnego programu pozytywnego⁸⁰. Dlatego też rządowy kryzys i kłopoty Kiszczaka przyjęto w Bonn z niepokojem. Urząd Kanclerski wyrażał w kontaktach z polską ambasadą „wielką troskę”. Zapewniał, że RFN zależy na „stabilnym, spokojnym i rozsądnym przebiegu reform i przemian w Polsce”. Dostrzegał przy tym możliwe negatywne implikacje „ostrego kryzysu politycznego”⁸¹. Również opozycja brała na serio ostrzeżenia

⁷⁴ *Ibidem*, Bundestagvertreter am 1. September in Polen, 7 VII 1989 r., b.p.; „Solidarität” stützt Bonn in seiner Haltung, „Die Welt”, 8 VII 1989; J. Reiter, *RFN chce nam pomóc*, „Gazeta Wyborcza”, 7 VII 1989; D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 238; K. Miszczak, *Deklarationen und Realitäten...*, s. 310; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 0-339/III z Kolonii, 7 VII 1989 r., k. 673–672; *ibidem*, Szyfrogram nr 0-470/III z Kolonii, 11 VII 1989 r., k. 680–679.

⁷⁵ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989, Kohl: es wird Gesamtkonzept für westliche Polen-Hilfe geben, 14 VII 1989 r., b.p.

⁷⁶ Zob. *Bonn und Warschau einigen sich auf Umschuldungsabkommen*, „Süddeutsche Zeitung”, 13 VII 1989; D. Korgner, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 81.

⁷⁷ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989, Teltschik: Polen-Verhandlungen können schnell zu Ende sein, 8 VIII 1989 r., b.p.; zob. też J. Reiter, *Przed przyjazdem kanclerza Kohla*, „Gazeta Wyborcza”, 18 IX 1989.

⁷⁸ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989, Kohl: Bundesrepublik will Reformprozess in Polen unterstützen, 3 VIII 1989 r., b.p.

⁷⁹ *Ibidem*, Kohl nur bei „handlungsfähiger Regierung” nach Polen, 19 VIII 1989 r., b.p.

⁸⁰ AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 24/91, w. 10, Szyfrogram nr 0-1609/III z Kolonii, 4 VIII 1989 r., k. 754–753.

⁸¹ *Ibidem*, 37/p/IV, Szyfrogram nr 0-2106/III z Kolonii, 15 VIII 1989 r., k. 770–769.

płynące z obozu Jaruzelskiego przed zaostrzeniem sytuacji w Polsce i obawiała się odejścia od postanowień Okrągłego Stołu⁸².

Zakończenie kryzysu i ugodowa postawa Tadeusza Mazowieckiego doprowadziły do uspokojenia nastrojów i wzbudziły pozytywne reakcje – tym bardziej że deklarował on wolę poprawienia relacji z Niemcami, m.in. w rozmowie z przebywającym w tym czasie w Warszawie ministrem pracy Norbertem Blümem⁸³. Blüm spotkał się też z Wałęsą, który po raz kolejny poprosił o pomoc finansową⁸⁴. W Gdańsku niemiecki polityk po mszy w kościele św. Brygidy stwierdził: „Marks umarł – Jezus żyje”⁸⁵.

Wybór nowego premiera zdominował nagłówki niemieckich dzienników z 25 sierpnia⁸⁶. Jeszcze dzień wcześniej, w dniu nominacji, oficjalne gratulacje przesłał Mazowieckiemu kanclerz⁸⁷. 27 sierpnia frakcja parlamentarna CDU/CSU wezwała do udzielenia Polsce pomocy finansowej, ale tylko w ramach „konkretnych projektów”⁸⁸. Następnego dnia prezydent Richard von Weizsäcker skierował do prezydenta Jaruzelskiego posłanie, w którym m.in. podkreślił znaczenie układu z 1970 r., brak roszczeń terytorialnych i odpowiedzialność Niemiec za wybuch II wojny światowej⁸⁹. Wywołało ono pewne kontrowersje w Niemczech (kanclerz nie uznał tej deklaracji za wiążącą dla rządu) i spory między SPD i FDP a CDU/CSU⁹⁰. Nieco później swoją deklarację w sprawie granic wydali Zieloni, a także socjaliści. Oba stronnictwa przekonywały, że RFN nie ma roszczeń terytorialnych wobec PRL⁹¹. Inicjatywy te zmusiły do reakcji chadeków, niechętnie wypowiadających się w sprawie granic i swego czasu gwałtownie protestujących przeciw układowi z Polską z 1970 r.

31 sierpnia kanclerz Kohl przeprowadził telefoniczną rozmowę z premierem Mazowieckim⁹². Dzień później w oświadczeniu ogłoszonym na sesji

⁸² Archiv der Sozialen Demokratie [dalej: AdSD], Willy Brandt Archiv, Sozialistische Internationale, A 13, 152A, Notatka Hansa-Eberharda Dingelsa dotycząca rozwoju sytuacji w Polsce, 16 VIII 1988 r., b.p.

⁸³ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989, Mazowiecki will Beziehungen zur Bundesrepublik verbessern, 24 VIII 1989 r., b.p.; AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Blüm bei Mazowiecki – Für neuen Aufbruch in den Beziehungen, 25 VIII 1989 r., b.p.

⁸⁴ AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Walesa zu Blüm: Der politische Sieg muss ein Wirtschaftssieg werden, 27 VIII 1989 r., b.p.

⁸⁵ *Ibidem*, Blüm vor Gläubigen in Danzig: „Marx ist tot – Jesus lebt”, 27 VIII 1989 r., b.p.

⁸⁶ K. Turowski, *Świat komentuje*, „Gazeta Wyborcza”, 25 VIII 1989.

⁸⁷ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989, Komunikat prasowy Wydziału Prasy i Informacji rządu federalnego dotyczący telegramu Helmuta Kohla do Tadeusza Mazowieckiego, 24 VII 1989 r., b.p.

⁸⁸ *Ibidem*, CDU/CSU–Fraktion: Polenhilfe nur für ganz konkrete Projekte, 24 VIII 1989 r., b.p.

⁸⁹ *Ibidem*, Weizsäcker verspricht Polen sichere Grenze, 28 VIII 1989 r., b.p.; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 37/p/IV, Szyfrogram nr 0-2713/III z Kolonii, 29 VIII 1989 r., k. 801–800. Tekst posłania znajduje się w: *Bonn–Warschau 1945–1991. Die deutsch-polnischen Beziehungen...*, s. 470–472.

⁹⁰ D. Korgor, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 62; D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 239; *Weizsäcker-Brief führt bei Union zu Verärgerung*, „Die Welt” 1 IX 1989; K. Dreher, *Der überflüssige, notwendige Streit*, „Süddeutsche Zeitung”, 2 IX 1989; H.P. Schütz, *Eiertanz um Polen-Reise*, „Stern” 1989, nr 20, s. 224.

⁹¹ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989, Grünen gründen eigene Resolution zur Grenzfrage ein; Auch SPD stellte eigenen Entschliessungsantrag, 31 VIII 1989 r., b.p.

⁹² *Ibidem*, Kohl telefonierte mit Mazowiecki, 31 VIII 1989 r., b.p.; AMSZ, Depesze przychodzące

Bundestagu w rocznicę wybuchu wojny Kohl jednoznacznie stwierdził winę hitlerowskich Niemiec i potępił porozumienia niemiecko-radzieckie z 1939 r. Poparł też rząd Mazowieckiego. Nie posunął się jednak do bezpośredniego uznania polskiej granicy zachodniej i stawał w jednym szeregu ofiary III Rzeszy z „wypędzonymi”⁹³. Co więcej, na uroczystych obchodach rocznicy w Polsce nie zjawiał się żaden członek bońskiego rządu⁹⁴. Postawę tę krytykowała opozycja, w tym Zieloni, a na uroczystości przybyło wielu przedstawicieli partii opozycyjnych, m.in. Johannes Rau z SPD⁹⁵. Wszystkie frakcje Bundestagu przyjęły także okolicznościową, bardzo ogólnikową rezolucję w sprawie „dalszego porozumienia z narodem polskim” (przy pewnej krytyce części posłów opozycji)⁹⁶.

Bardzo ważną deklarację sformułował 2 września w wywiadzie dla niemieckiej prasy Bronisław Geremek – szef OKP opowiedział się (z zastrzeżeniami) za ponownym zjednoczeniem Niemiec⁹⁷. Stanowiło to radykalną zmianę peerelowskiej *Westpolitik*, uprawianej przez władze komunistyczne. Elementem ciągłości było za to wezwanie Bonn do pomocy finansowej, a także postulowane przez nowego szefa MSZ Krzysztofa Skubiszewskiego oparcie bilateralnych stosunków na układzie z 1970 r.⁹⁸ 7 września w przemówieniu w Bundestagu Kohl wyraźnie opowiedział się za pomocą finansową dla Polski, przekonując: „Polska nie potrzebuje ciepłych słów, tylko konkretnego wsparcia”. Dwa dni wcześniej, w czasie debaty budżetowej, zauważał: „wyborem premiera z szeregów opozycji parlament jasno pokazał, że nadal chce konsekwentnie kroczyć drogą ku demokracji”. Obiecywał wykonać „spóźniony krok ku trwałemu pojednaniu” oraz „zrobić wszystko, aby nie dopuścić do impasu”⁹⁹. Bardziej konkretnie wypowiedziały się środowiska niemieckich katolików: we wspólnym oświadczeniu z okazji 50. rocznicy wybuchu wojny przedstawiciele „Solidarności” (w tym Mazowiecki) i Komitetu Centralnego Niemieckich Katolików zadeklarowali

– Kolonia, 37/p/IV, Szyfrogram nr 0-2868/III z Kolonii, 31 VIII 1989 r., k. 818; *Kohl spricht mit Mazowiecki*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 1 IX 1989.

⁹³ *Ibidem*, 1989–1990, Stenograficzne sprawozdanie ze 154. posiedzenia Bundestagu XI kadencji, 1 IX 1989 r., b.p.; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 37/p/IV, Szyfrogram nr 0-2938/III z Kolonii, 1 IX 1989 r., k. 825–823. Tekst oświadczenia znajduje się w *Bonn–Warschau 1945–1991. Die deutsch-polnischen Beziehungen...*, s. 473–478.

⁹⁴ M. Tomala, *Die Beziehungen zwischen Polen und der Bundesrepublik Deutschland...*, s. 18; D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 240; AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989–1990, Gedenkfeiern in Polen im Zeichen der nationalen Versöhnung, 1 IX 1989 r., b.p.; zob. też F. Pflüger, *Richard von Weizsäcker. Ein Portrait aus der Nähe*, Stuttgart 1990, s. 319–327.

⁹⁵ *Die Grünen stellen Kohl in Warschau an den Pranger*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 6 IX 1989; AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Versöhnung an Gräbern – Aus Bonn kam nur die Opposition nach Polen, 1 IX 1989 r., b.p.

⁹⁶ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989–1990, Bundestag bekräftigt Willen zur Aussöhnung mit Polen, 1 IX 1989 r., b.p.; *ibidem*, Stenograficzne sprawozdanie z 154. posiedzenia Bundestagu XI kadencji, 1 IX 1989 r., b.p.

⁹⁷ *Ibidem*, Geremek spricht sich für Wiedervereinigung Deutschlands aus, 2 IX 1989 r., b.p.

⁹⁸ *Ibidem*, Solidaritäts-Fraktionschef für Wiedervereinigung Deutschlands, 3 IX 1989 r., b.p.; AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989–1990, Skubiszewski hofft auf baldige Lösung der Probleme mit Bonn, 1 IX 1989 r., b.p. Skubiszewski z większymi zastrzeżeniami niż Geremek podchodził do kwestii zjednoczenia Niemiec, przyznawał jednak, że oba niemieckie państwa miały do tego procesu prawo.

⁹⁹ D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 244.

nienaruszalność granicy na Odrze i Nysie, a także prawa mniejszości narodowych¹⁰⁰. Oświadczenie to było zapowiedzią międzypaństwowego porozumienia z 14 listopada 1989 r.

Tymczasem w dniach 5–7 września w Bonn i Düsseldorfie na zaproszenie DGB gościła delegacja „Solidarności” z Lechem Wałęsą, a także m.in. Janem Krzysztofem Bieleckim i Władysławem Frasyniukiem¹⁰¹. Wałęsa liczył, że wizyta przyczyni się do uruchomienia niemieckich kredytów¹⁰². 7 września delegacja odbyła półtoragodzinną rozmowę z kanclerzem¹⁰³. Nie omieszkała też spotkać się z przedstawicielami socjalistycznej opozycji¹⁰⁴. Po ogólnej dyskusji i wygłoszeniu przemówienia¹⁰⁵ Wałęsa rozmawiał m.in. z Willym Brandtem. Politycy zgodzili się, że PRL potrzebuje pilnej i konkretnej pomocy ze strony RFN¹⁰⁶. W rozmowie z Wałęsą kanclerz zapewniał o potrzebie „nowego otwarcia” w relacjach z Polską, a lider „Solidarności” zaprosił nad Wisłę prezydenta Weizsäckera¹⁰⁷. Dzień później Kohl po raz kolejny zwrócił się do Mazowieckiego, tym razem listownie, deklarując wolę zacieśnienia współpracy z Polską i przyspieszenia negocjacji prowadzonych przez Horsta Teltschika¹⁰⁸.

W tym świetle nie może dziwić, że *exposé* Mazowieckiego z 12 września przyjęto w Bonn bardzo pozytywnie. Podkreślano zwłaszcza spokojną retorykę i zapowiedź radykalnych reform gospodarczych. CDU/CSU nazwała powołanie rządu „pozytywnym, przyszłościowym wydarzeniem”. Deklarowała swój szacu-

¹⁰⁰ K. Malinowski, *Innere und äussere Faktoren...*, s. 13; D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 239–240, 244. Tekst oświadczenia znajduje się w *Bonn–Warschau 1945–1991. Die deutsch-polnischen Beziehungen...*, s. 465–468.

¹⁰¹ AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Walesa am 5. September in die Bundesrepublik, 22 VIII 1989 r., b.p.; *Bonn–Warschau 1945–1991. Die deutsch-polnischen Beziehungen...*, s. 632; *Wałęsa w Bonn*, „Gazeta Wyborcza”, 9 IX 1989.

¹⁰² AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Walesa erhofft neue Impulse von seinem Besuch in der Bundesrepublik, 3 IX 1989 r., b.p.; M. Birnbaum, *Walesa: Polen braucht deutsche Hilfe*, „Süddeutsche Zeitung”, 6 IX 1989.

¹⁰³ Gespräch des Bundeskanzlers Kohl mit dem Vorsitzenden der Gewerkschaft „Solidarität”, Walesa, 7 IX 1989 r. [w:] *Deutsche Einheit Sonderedition aus den Akten des Bundeskanzleramtes 1989/1990*, red. D. Hofmann, H.J. Küsters, München 1998, s. 398–402.

¹⁰⁴ AdSD, Willy Brandt Archiv, Sozialistische Internationale, A 13, 83, Ogłoszenie Fundacji Friedricha Eberta w związku ze zmianą miejsca spotkania z delegacją „Solidarności”, [wrzesień] 1989 r., k. 353.

¹⁰⁵ Niemieckie tłumaczenie przemówienia znajduje się w: AdSD, Willy Brandt Archiv, Sozialistische Internationale, A 13, 152A, Przemówienie Lecha Wałęsy dla Fundacji Friedricha Eberta, 7 IX 1989 r., b.p. oraz w *Bonn–Warschau 1945–1991...*, s. 477. Szczególne zainteresowanie wzbudziło stwierdzenie Wałęsy stanowiące odpowiedź na rewizjonistyczne tendencje niektórych środowisk niemieckich: „stolicami »Solidarności« są Gdańsk, Wrocław, Szczecin” (AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Walesa lud Weizsäcker nach Danzig ein, 7 IX 1989 r., b.p.).

¹⁰⁶ AdSD, Willy Brandt Archiv, Sozialistische Internationale, A 13, 83, Pismo Holgera Börnera, prezesa Fundacji Friedricha Eberta, do Willy’ego Brandta, 29 VIII 1989 r., k. 353–354; *ibidem*, Komunikat prasowy Eduarda Hessena, rzecznika SPD, w sprawie spotkania Lecha Wałęsy z Hansem-Jochenem Vogelem, 29 VIII 1989 r., k. 353.

¹⁰⁷ AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Walesa lud Weizsäcker nach Danzig an, 7 IX 1989 r., b.p.

¹⁰⁸ Schreiben des Bundeskanzlers Kohl an Ministerpräsident Mazowiecki, 8 IX 1989 r. [w:] *Deutsche Einheit Sonderedition...*, s. 402–403; D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 82.

nek dla nowego premiera. Po raz pierwszy w historii Polski Ludowej utworzono ekipę, która wprawdzie pośrednio i częściowo (z powodu obecności komunistów), ale jednak miała poparcie większości Polaków – oceniano, wyrażając nadzieję na przełom we wzajemnych stosunkach¹⁰⁹. Z okazji zaprzysiężenia Mazowieckiego list do nowego szefa MSZ Krzysztofa Skubiszewskiego wysłał Hans-Dietrich Genscher, wyraźniej niż Kohl podkreślając nienaruszalność granicy na Odrze i Nysie¹¹⁰. Jednocześnie Bonn liczyło, że nowy, niekomunistyczny rząd ruszy kwestię praw dla mniejszości niemieckiej¹¹¹. Mimo nierozwiązanych problemów, we wzajemnych stosunkach rodziła się nowa jakość, a także nowe punkty zapalne, z kwestią zjednoczenia Niemiec i uchodźców z NRD na czele. Nowy rząd wyraźnie zmienił swój stosunek do kwestii mniejszości niemieckiej i problemu zjednoczenia. Zmiana postawy Bonn była już zatem kwestią czasu. Mimo to w kolejnych tygodniach RFN z coraz większym napięciem patrzyła na rozwój sytuacji u swego wschodniego sąsiada, a nie w Polsce¹¹².

*

Już w nowej rzeczywistości politycznej, w dniach 14–16 września, odbyła się wreszcie ósma runda międzyrządowych negocjacji, bardziej owocna od poprzednich, choć skupiona na mniej kontrowersyjnych problemach (głównie masowych uciezkach z NRD). Strona polska, reprezentowana przez Mieczysława Pszona, wreszcie była gotowa oficjalnie uznać istnienie mniejszości niemieckiej w Polsce, co oznaczałoby przełom w rozmowach¹¹³.

W kontekście gwałtownych przemian społeczno-polityczno-gospodarczych w PRL i doniosłych wydarzeń w NRD odbyła się wreszcie długo oczekiwana wizyta Helmuta Kohla i jego licznej świty (m.in. Genschera). Po długich przygotowaniach jej termin ustalono ostatecznie na 9–14 listopada 1989 r.¹¹⁴ Pobyt kanclerza w Polsce, zwieńczony „Wspólną deklaracją” – oświadczeniem kanclerza i polskiego premiera (w którym m.in. strona polska zagwarantowała większe prawa mniejszości niemieckiej i prawo do opieki nad niemieckimi grobami,

¹⁰⁹ AfCDP, 2/205/1, CDU – Polen, 1972–1991, Komunikat prasowy Michaeli Geiger, rzeczniczka frakcji parlamentarnej CDU/CSU ds. międzynarodowych, dotyczący powołania rządu Tadeusza Mazowieckiego, 13 IX 1989 r., b.p.

¹¹⁰ D. Bingen, *Helmut Kohls Polenpolitik...*, s. 27–29; AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989–1990, Genscher: Bonn stellt polnische Westgrenze niemals mehr in Frage, 13 IX 1989 r., b.p.; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 37/p/IV, Szyfrogram nr 0-3683/III z Kolonii, 18 IX 1989 r., k. 888.

¹¹¹ D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 72.

¹¹² Zob. AdSD, Willy Brandt Archiv, Sozialistische Internationale, A 13, 152A, Protokoły rozmów przeprowadzonych przez Hansa-Jochena Vogela, [listopad] 1986 r., b.p.

¹¹³ AfCDP, 0/073–Polen–1, Allgemeines, 1989, Deutsch-polnische Gespräche werden Mitte September fortgesetzt, 31 VIII 1989 r., b.p.; *ibidem*, 1989–1990, Deutsch-polnische Gespräche kommen in Gang, 13 IX 1989 r., b.p.; D. Korger, *Die Polenpolitik der deutschen Bundesregierung...*, s. 72; *Verhandlungen mit Warschau vor dem Durchbruch*, „Süddeutsche Zeitung”, 18 IX 1989; AMSZ, Depesze przychodzące – Kolonia, 37/p/IV, Szyfrogram nr 0-3204/III z Kolonii, 8 IX 1989 r., k. 858–857; *ibidem*, Szyfrogram nr 0-3734/III z Kolonii, 1 IX 1989 r., k. 894–893.

¹¹⁴ AfCDP, 0/073–Polen–5, Konsultationen–Besuche, 1985–1989, Kohl zu schwierigem Besuch in Warschau eingetroffen, 9 XI 1989 r., b.p.

a niemiecka – natychmiastową pomoc finansową)¹¹⁵ i licznymi, wielopłaszczyznowymi umowami, porozumieniami i protokołami (podpisywanymi m.in. przez sześciu ministrów niemieckich), można uznać za finalny akord stosunków polsko-niemieckich w interesującym nas okresie, a zarazem pierwszy krok w nowej epoce¹¹⁶. Mimo że w związku z otwarciem granic RFN–NRD kanclerz musiał na ponad dobę przerwać swój pobyt nad Wisłą, a „Wspólna deklaracja” nie wносиła w sprawie uznania granic nic nowego ponad układ z 1970 r.¹¹⁷, misję Kohla oceniano jako sukces (bardziej psychologiczny niż wymierny) i otwarcie drogi do dalszej normalizacji wzajemnych stosunków¹¹⁸. Jej uwięzieniem była umowa „o dobrosąsiedzkich stosunkach i przyjaznej współpracy” z 19 czerwca 1991 r.¹¹⁹

Patryk Pleskot (ur. 1980) – historyk, doktor nauk humanistycznych, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego i Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales w Paryżu. Studiował także na uniwersytecie w Nancy. Stypendysta Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, Ministerstwa Edukacji Narodowej, a także rządu Republiki Francuskiej. Opublikował kilkadziesiąt artykułów z zakresu m.in. polsko-francuskich stosunków naukowych, historii historiografii francuskiej, historii telewizji, „Solidarności”, polskiego kontrwywiadu. Jest autorem książek: *Na przekór rzeczywistości. Ideologia Komunistycznej Partii Francji wobec upadku ZSRR* (Toruń 2006), *Wielki mały ekran. Telewizja a codzienność Polaków lat 60.* (Warszawa 2007), *Naukowa szkoła przetrwania. Paryska Stacja PAN w latach 1978–2004* (Warszawa 2008), *Wojenna katastrofa 1939–1945* (Warszawa 2009); *Spętana Akademia. Polska Akademia Nauk w dokumentach władz PRL* (Warszawa 2009, wraz z dr. hab. Tadeuszem Rutkowskim); „*Tarcza partii narodu*”. *Cywilny pion kontrwywiadu Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktur i wybór źródeł* (Warszawa 2010).

¹¹⁵ *Ibidem*, Komunikat prasowy Wydziału Prasy i Informacji rządu federalnego ze wspólnej konferencji Helmuta Kohla i Tadeusza Mazowieckiego, 14 XI 1989 r., b.p.; *ibidem*, Gemeinsame Erklärung in Warschau unterzeichnet, 14 XI 1989 r., b.p.; Hans-Adolf Jacobsen, *Deutschland und Polen 1949–1989. Beziehungen im Zeichen von Konfrontation und Kooperation* [w:] *Deutsche und Polen 1945–1995: Annäherungen–Zbлизenia...*, s. 95; H. Thiesen, *Zeichen der Versöhnung. Das deutsch-polnische Verhältnis im Spiegel politischer Begegnungen* [w:] *ibidem*, s. 116; D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 247–249.

¹¹⁶ Zob. AfCDP, 0/073–Polen–4, Vertragliche, diplomatische Beziehungen, 1985–1991, Umowa między rządem RFN i rządem PRL w sprawie współpracy w ochronie środowiska, 11 XI 1989 r., b.p.; *Sechs Bundesminister unterzeichnen Abkommen in Warschau*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 8 XI 1989; M. Tomala, *Die Beziehungen zwischen Polen und der Bundesrepublik Deutschland...*, s. 10; K. Leski, *Oczekuje się od nas, abyśmy dokonali przelomu*, „Gazeta Wyborcza”, 10 XI 1989; D. Bingen, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 249–250; Tekst umowy znajduje się w *Bonn–Warschau 1945–1991. Die deutsch-polnischen Beziehungen...*, s. 501 i n.

¹¹⁷ D. Bingen, *Auswirkungen auf Polen* [w:] *Umbruch in Osteuropa. Interdependenzen und Konsequenzen*, red. H. Vogel, Köln 1990, s. 23; *idem*, *Polityka Republiki Bońskiej...*, s. 241

¹¹⁸ D. Bingen, *Helmut Kohls Polenpolitik...*, s. 31–32; G. Mérétk, *Noc generała...*, s. 260; J. Hackmann, *Vergangenheitspolitik in der Bundesrepublik...*, s. 321; K. Malinowski, *Innere und äussere Faktoren...*, s. 13–14.

¹¹⁹ Zob. Ch. Klessmann, *Ostpolitik und Koexistenz der Systeme* [w:] *Deutschland und Polen im 20. Jahrhundert*, Brunszwik 2000, s. 98.

Bonn–Warsaw–Solidarity: West German diplomacy’s relations with the People’s Republic of Poland and Solidarity

In the late 1980s, the diplomacy of the Federal Republic of Germany had to confront long-term problems which had existed long before the emergence of mass opposition in the People’s Republic of Poland. For West Germany, Poland was not the most important player in relations with the eastern bloc; for obvious reasons, the German Democratic Republic was of paramount importance. From the perspective of Bonn, the most key issues in contacts with Warsaw were: the troubled legacy of World War II, the problem of borders, the German minority in Poland, and economic relations, particularly in the context of Poland’s debt. Even the turbulent events of 1989, with Poland’s systemic transformation and the fall of the Berlin wall, did not initially affect this list of key issues. Bonn’s diplomatic relations with Poland in 1989 were framed by two events: Mieczysław Rakowski’s visit in Bonn in January and Helmut Kohl’s far more important visit to Poland, which was interrupted by the Berlin events. The former took place according to the old rules and confirmed the impasse in mutual relations. By contrast, the November 12 symbolic embrace of prime minister Tadeusz Mazowiecki and the West German Chancellor opened the way for normalization in the new political context. Yet the breakthrough in the two countries’ relations occurred somewhat later than in the case of the other western powers. When Poland hosted François Mitterand (in June) and George Bush (in July), the West German authorities were conducting difficult financial and economic negotiations with their Polish partners. Significantly, the West German approach to Polish issues in this period was also less influenced by the Polish opposition than the approach of the French, British, or US diplomacies.